

अ टेल ऑफ टू सिटीज्

लेखक

चार्ल्स डिकन्स

अनुवाद

सुशील परभृत

युनिव्हर्सल पब्लिशर्स

अ टेल ऑफ टू सिटीज् : सुशील परभृत

© सुरक्षित

प्रकाशक

युनिव्हर्सल पब्लिशर्स

अक्षरजुळणी

राजेश देसाई

मुखपृष्ठ

विजय डिझायनर्स

मुद्रक

आरती प्रेस

किंमत

₹ २९०/-

पुनर्जन्म

१

“बरीच जुनी हकीगत आहे ती मिस मॅनेट, फार जुनी म्हणजे काय, म्हटली तर आहे म्हटली तर नाही, पण तशी जुनीच म्हणायची. हकीगत म्हटलं मी, पण गोष्ट म्हणता ना. आमच्याच बँकेच्या एका ठेवीदाराची आहे ती गोष्ट. फारसा त्रास नसला झाला तुम्हाला तर आत्ताच सांगेन म्हणतो मी. कारण ताससुद्धा नसेल झाला तुम्हाला आल्याला.”

“तयारी आहे माझी मिस्टर लॉरी. तसा काही त्रास झाला नाही मला. हं सांगा.”

“आमच्याच अशीलाची आहे ती गोष्ट हो, अशीलच म्हणतो आम्ही साऱ्या लोकांना, एक फ्रेंच गृहस्थ होता तो. एक शास्त्रज्ञ, चांगला गाढा विद्वान-म्हणजे काय डॉक्टर.”

“बोव्हेचे तर नव्हेत.”

“हं” बोव्हेचेच डॉक्टर मॅनेटसारखेच - म्हणजे तुमच्या वडिलांसारखे ते गृहस्थ बोव्हेचेच होते आणि तुमच्या वडिलांसारखे तेसुद्धा परिसरात चांगलेच नावाजलेले होते. माझी व त्यांची ओळखही तिथलीच. ओळख आपली कामाच्या

निमित्तानेच झालेली पण चांगली दाट ओळख. त्यावेळी मीच प्रतिनिधी होतो म्हणा तिथला आमच्या बँकेचा, आणि तोसुद्धा चांगला वीस वर्षे म्हणा ना.”

“त्यावेळी म्हणजे कधी मिस्टर लॉरी?”

“अहो, वीस वर्षांपूर्वीची सांगतो आहे मी हकीगत. त्यांची पत्नी ही इंग्लिश होती. मीही एक त्यांचा ट्रस्टीच होतो. पुष्कळ फ्रेंच लोकांचे त्यांच्यासारखेच टेलसन वर्कशीच सर्व व्यवहार चालत. असा एक ना दोन कितीतरी लोकांचा ट्रस्टी म्हणून मी काम करीत होतो. पण हे सर्व व्यावहारिक संबंध बरं का मिस मॅनेट, त्यांत ना काही स्नेह की काही आपुलकी. भावनेबिबनेचा यात काही संबंध नाही. अनेक लोकांशी संबंध येतो असा आमचा. रोजच येतो म्हणा. इथून तिथून साऱ्याच व्यक्ती आम्हाला सारख्या. अ कडून ब कडे आणि ब कडून क कडे, असे सारखे फिरत असायचे आम्ही. म्हणजे सांगायचे आहे काय मला की, आमच्याजवळ भावना ही चीज नाही, आम्ही आपले नुसते एक यंत्र. तर काय सांगत होतो मी -”

“पण माझ्याच वडिलांची हकीगत दिसते आहे ही मिस्टर लॉरी; आणि मला तर आता असं वाटतं आहे -” आपली दृष्टि त्याच्याकडे स्थिरपणे लावीत, ती म्हणाली - “की आमच्या बाबांच्यानंतर दोनच वर्षांनी आईही मला सोडून गेल्यानंतर, तुम्हीच मला वाटते मला इकडे इंग्लंडला घेऊन आलात. हो, अगदी निश्चून सांगतं आहे माझं मन तसं.”

त्यांच्या गुडघ्यांवर ठेवलेला तिचा तो थरथरणारा नाजूक हात लॉरींनी हळुवारपणे कुरवाळला, आणि मोठ्या प्रेमाने तिला हळूहळू थोपटीत नि मध्येच उजव्या हातानं आपली हनुवटी चोळीत किंवा आपल्या पांढऱ्या केसांवरून हात फिरवीत, त्यांच्या चेहऱ्याकडे निश्चल दृष्टि लागलेल्या त्या नाजूक चेहऱ्याकडे ते प्रेमळपणे काही वेळ हात होते.

“होय, मिस मॅनेट, मीच होतो तो आणि आता तुमच्या लक्षात येईल, माझे सर्वांशी असलेले संबंध कसे नुसते रुपये, आणे, पैचे असतात ते, केवळ व्यवहारापुरते, अधिक काऽऽही नाही. कारण बघा, अगदी एकदासुद्धा त्या नंतर मी तुम्हाला कधी भेटलो नाही छे, एकदासुद्धा नाही! टेलसन बँकेच्याच देखरेखीखाली आहात तुम्ही तेव्हापासून, आणि मीही बँकेसाठी अशी देखरेख अनेकांसाठी

करतोच आहे तेव्हापासून. भा - व - ना वेळ कुणाला आहे त्यांच्याशी खेळायला म्हणा - संधीच नाही त्यांना मुळी तशी. माझं सारं आयुष्य म्हणजे कोरडे रुपये - आणि - पै, रुपये - आणि - पै - ”

आपल्या धंद्याचं असं रुक्ष वर्णन केल्यानंतर फिरून एकदा आपले दोन्ही हात मस्तकावरून फिरवून आपले आधीच चापूनचोपून बसवलेले केस त्यांनी परत नीट बसवले, आणि तिच्या चेहऱ्याकडे परत आपली दृष्टि लावली.

“तर काय सांगतो मी - तुम्ही म्हणता तसं इथपर्यंत आहे खरं साम्य या गोष्टीचं तुमच्या वडिलांशी. पण आता मात्र फरक आला हं. तुमचे वडील जर तसे कालवश झाले नसते त्यावेळी - अ हं, अशा दचकू नका! किती दचकलात तुम्ही!”

किती बावरल्यासारखी दिसत होती आता ती! आपल्या दोन्ही हातांनी तिने त्यांचे मनगट घट्ट धरले होते, आणि आपादमस्तक ती आवेगाने थरथरत होती.

“अं हं - अं हं, असं नाही, मिस मॅनेट.” त्यांच्याकडे असहाय्यपणे पहात असलेल्या तिच्याकडे वत्सलतेने पहात नि तिच्या पाठीवरून प्रेमळपणे हात फिरवीत मवाळीच्या स्वरात लॉरी म्हणाले. “थोड्या शांत व्हा मिस मॅनेट, अशा घाबरून जाऊ नका तुम्ही. इतक्या - व्यवहाराचा प्रश्न आहे हा. तर काय सांगत होतो मी - ”

पण त्यांच्यावर खिळलेल्या त्या असहाय्य दृष्टीने त्यांच्याही मनात गोंधळ उडाला होता आणि ते परत बोलण्याचे थोडेसे थांबले. आणि जरा वेळाने फिरून एकदा खाकून त्यांनी पुन्हा सुरुवात केली - “म्हणजे सांगायचं काय की, डॉक्टर मॅनेट हे जर त्यावेळी कालवश झाले नसते, ते जर नुसते अचानकपणे कोणालाही काही पत्ता न लागता नुसते नाहीसे झाले असते; म्हणजे अदृश्य झाले असते म्हणा ना, किंवा कुठे कुणाचा तर्कसुद्धा चालणार नाही अशा ठिकाणी कोणी अज्ञात व्यक्तीच्या आसुरी आकसामुळे किंवा सूडाच्या भावनेने एखाद्या भयंकर तुरुंगाच्या भीषण खोल थडग्यात जिवंतपणेच गाडले गेले असते, आणि तेही अनंत काळपर्यंत; आणि त्यांच्या प्रिय पत्नीने त्यांचा नुसता पत्ता कळण्यासाठी राजेमहाराजे, राण्यामहाराण्या, उमराव, धर्माध्यक्ष आणि झाडून सारे दरबारी मुत्सद्दी यांच्या दीनवाण्या विनवण्या करून आपल्या दातांच्या कण्या केल्या असल्या,

आणि तरीही त्यांचा काहीच मुद्दा पत्ता कुणालाही कळला नसता, तर मिस मॅनेट, मी सांगतो आहे त्या गृहस्थांची गोष्ट म्हणजे तुमच्याच वडिलांचा तो इतिहास झाला असता.”

“कृपा करून अधिक स्पष्ट सांगा ना, मिस्टर लॉरी?”

“होय, होय, तेच करणार आहे मी. पण मघासारख्या – ?”

“नाही, नाही; अगदी शांतपणे ऐकेन मी सारं. पण असले हे अर्धवट सत्य नाही सोसवणार मला.”

“शाबास! खूप धीराने बोलता आहात तुम्ही हां, असाच धीर पाहिजे. केवळ एक व्यवहाराची गोष्ट आहेही. नुसता व्यवहार म्हणूनच समजा तुम्ही – आणि व्यवहार म्हणजे व्यवहार, तो तसाच उरकला पाहिजे. हं! तर काय, मोठी धीराची बाई होती डॉक्टरांची ती पत्नी – मोठीच धीराची. पण इतका विलक्षण मनस्ताप त्या बाईंनी सोसला होता या दुर्दैवी घटनेमुळे, की आपल्या अपत्याला –”

“मुलगी होती नाही का ती?”

“होय, मुलगीच आहे, गोष्ट आहे ही आपली – असं घाबरायचं नाही तुम्ही. तर – इतका मनस्ताप सोसला होता त्यांनी की, त्यांनी आपल्या मनाचा एक ठाम निश्चय केला की आपल्या मुलीला काही तिच्या पित्याविषयी अशी शंकाकुशंकांच्या नि आशानिराशेच्या वेदनांच्या चटक्यांची झळ म्हणून लागू द्यायची नाही. तिला असंच सांगायचं की, तिचे वडील कालवशच झाले – अरे, अरे, अशा माझ्यापुढे नका गुडघे टेकू! माझ्यापुढे कशाला बरं असं?”

“केवळ सत्यासाठी. मेहेरबानी करून ते निर्भेळ सत्य मला ऐकू दे!”

“मला असा गोंधळून नका टाकू मिस मॅनेट, माझं काम मला केलंच पाहिजे पण मी जर असा गोंधळून गेलो तर माझी जबाबदारी मी कशी पार पाडू? कामाच्या वेळी डोकं कसं अगदी लखव पाहिजे आणि तुम्हीही नका अशा बावरून भेदरून जाऊ पाहू हं, सांगा पाहू, नवे नवे किती ते? म्हणजे समजेल मला, तुम्ही शांत झाला आहात की नाही ते. हं, बोला!”

त्यांच्यापुढे गुडघे टेकून बसलेल्या त्या व्यक्तीने काहीच उत्तर केले नाही. पण लॉरींनी हळून तिला उठवून आपल्या खुर्चीवर बसवल्यानंतर आणि तिच्या पाठीवर हळूहळू थोपटल्यानंतर तिचाही गोंधळ व भीती जरा कमी झाली. आणि

आपल्या हातात असलेला तिचा हात आता तितकासा थरथरत नाही असे पाहून त्यांनाही जरा धीर येऊन त्यांनी बोलण्यास परत सुरुवात केली.

“हं, आता ठीक. असाच धीर दाखवा जरा. आपल्याला आपलं काम उरकायचं आहे. त्यासाठीच आला आहात तुम्ही इथे नाही का? आणि अतिशय महत्वाचं पण आपल्या अगदी उपयोगी असंच काम आहे ते तर, तुमच्या आईनं तसं ठाम ठरवलं की, अनिश्चितपणाची ही झळ आपल्या मुलीला काही लागू द्यायची नाही. पण तुमच्या पित्याची काहीतरी बातमी लागावी म्हणून आपल्या प्रयत्नांत खंड म्हणून तिने बिचारीने पडू दिला नाही. भगीरथ प्रयत्न चालले होते तिचे सारखे, पण यश म्हणून काही तिला आलं नाही. आणि अखेरीस – दोन वर्षांच्या असाल मला वाटतं त्यावेळी तुम्ही – झुरून झुरून आणि निराशेने हाय खाऊन बिचारी मरून गेली आणि तुम्हीही गेली सोळा सतरा वर्षे आपला पिता तुरुंगात अजून पिचतो आहे की तिथेच बिचारा झिजून झिजून मरण पावला, अशा अनिश्चितपणाच्या वेदनांच्या दडपणाखाली झुरत न राहता, अज्ञानाच्या सुखांत, अशा लहानाच्या मोठ्या झालात.”

परत काही क्षण त्यांचे डोळे समोरील त्या सुवर्णकेशावृत आवत मस्तकावर स्थिरावले. त्यांचे डोळे जणू काय सोळा वर्षांपूर्वी त्यांनी जपून इंग्लंडात आणलेली दोन वर्षांची गोजिरवाणी गुबगुबीत बालिकाच त्या ठिकाणी आता पहात होते.

“तसे काही फार पैसे नव्हते तुमच्या वडिलांचे. आणि जे काही होते ते तुमच्या नि तुमच्या आईच्या नावाने केले होते. त्याबद्दल काही नवीन माहिती किंवा आणखी काही इस्टेट असल्याचा शोध असा काही आम्हाला लागलेला नाही. पण –”

आपल्या हातावरील तिच्या हाताची पकड घट्ट होत आहे असं त्यांना वाटलं आणि ते थांबले. त्या बालिकेच्या चेहऱ्यावरील अस्वस्थतेची जागा आता दारुण वेदना आणि भीती यांनी घेरलेली स्पष्टपणे त्यांना दिसत होती.

“पण आता त्यांचा – नक्की पत्ता लागला आहे. ते जिवंत आहेत. खूप बदलले आहेत – अगदी ओळखू येणार नाहीत, इतके बदलले आहेत ते, अगदी मरणोन्मुखदेखील असतील, नाही कुणी म्हणावं. पण आपण देवावर भरवसा टाकूया सारा. निदान हयात तरी आहेत ते. आता पॅरिसमध्येच त्यांच्या एका जुन्या

नोकराच्या घरी ठेवले आहे त्यांना, आणि तिकडेच आपण निघालो आहोत. त्यांना ओळखण्यासाठी म्हणून मी, आणि त्यांच्या उरल्यासुरल्या जीवनात आपल्या प्रेमाची संजीवनी ओतून ते आनंदपूर्ण करण्यासाठी, म्हणून तुम्ही.”

तिचे सर्वांग अतिशय आवेगाने आता थरथरत होते, नि त्यांनाही ते समजत होते. स्वप्नांत बोलल्यासारखी, अतिशय हळू पण स्पष्टपणे नि भेदरलेल्या आवाजांत ती बोलत होती -

“माझे बाबा. काय दिसणार आहे मला तिथे - माझे बाबा, की त्यांचे भूत!”

“शांत व्हा, शांत व्हा, मिस मॅनेट!” आपल्या हाताने तिचा हात हळुवारपणे दाबीत लॉरी म्हणाले. “सर्व काही तुम्हाला आता स्पष्टपणे कळले आहे - वाईट नि चांगलं दोन्हीही! त्या दुर्दैवी जीवाकडेच आपण आता निघालो आहोत. आणि थोड्याच तासांचा आपला हा प्रवास नीट पार पडला की, त्यांचीच प्रेमळ मूर्ती तुम्हाला दिसणार आहे. थोडा धीर धरा आता.”

“बाबा - बाबा - माझे बाबा!” त्याच अत्यंत भावविवश आवाजात पण अतिशय हळू, ती आपल्याशीच पुटपुटत होती.

“एकच राहिलं फक्त आता,” तिचे लक्ष वेधण्यासाठी आपल्या शब्दांवर थोडा जोर देत लॉरींनी परत सुरुवात केली. “काही वेगळ्याच नावाखाली त्यांचा पत्ता लागला आहे, त्यांचं खरं नाव विस्मृतीत विरून गेलं किंवा मुद्दाम दडवून ठेवलं, असं काहीतरी झालं. त्या तपशिलांत शिरण्यात आता काही अर्थ नाही. तसंच केवळ बेजबाबदारपणामुळे ते तुरंगात झिजत पडले, की कोणी त्यांचा दावा साधून त्यांना तिथे मुद्दाम असे यातनांनी भाजून काढले, याचाही तपास करण्यात आता अर्थ नाही. आणि शिवाय ते आणखी धोक्याचंही आहे म्हणा - त्या सगळ्यावर आता पडदा टाकायचा, ते इतिहासात जमा झालं म्हणून समजायचं आणि निदान काही दिवस तरी काहीही करून त्यांना फ्रान्सच्या बाहेर काढून न्यायचं - एवढी प्रख्यात आमची टेलसन बँक आणि मी तिचाच प्रतिनिधी ना, पण त्या गोष्टीचा उच्चार म्हणून नाही कधी करित आम्ही! कागदाचं एखादं चिटोरं सुद्धा त्या बाबतीतलं सापडायचं नाही माझ्याजवळ. आमचा आपला परवलीचा एकच शब्द आहे म्हणा ना - पुनर्जन्म. काहीही

करावा त्याचा अर्थ. अरे, पण हे काय! कुठेच लक्ष दिसत नाही हिचं, अं! मिस मॅनेट, मिस मॅनेट!”

जशी खुर्चीत होती तशीच अगदी निश्चल आणि मूकपणे - पूर्णपणे संज्ञाशून्य अशी ती ताठ बसली होती. तिला बाह्य जगाची कसलीच म्हणून जाणीव असल्याचं दिसत नव्हतं. त्यांच्या चेहऱ्याकडे तिच्या डोळ्यांची सारखी टक लागलेली आणि मघांच्या त्याच त्या दारुण वेदना आणि भीती याच्या सुस्पष्ट छटा तिच्या चेहऱ्यावर कोरल्यासारख्या आताही दिसत होत्या. त्यांच्या हातावरील तिची पकड इतकी घट्ट होती की सहज सोडवणंही त्यांना अशक्य होतं. म्हणून आपल्या जागेवरून मुळीसुद्धा न हालता त्यांनी मोठ्याने मदतीसाठी हाका मारल्या.

पण इतर कोणी आत येण्यापूर्वी एक राकट पुरुषीबाई पिसाटासारखीच धावत आत आली. तिच्याकडे घाईघाईने केलेल्या एकाच दृष्टिक्षेपांत, त्या लाल बावट्याचा भडकपणा लॉरीच्या लक्षात आला. आंगावरचे सारे कपडेचसे काय पण चेहेरामोहरा नि डोक्यावरचे उत्तुंगल केशगुच्छहि त्या व्यक्तीचे रक्तवर्णच होते. आत आल्याबरोबर एखाद्या एडक्याच्या रंगेल धडकीसारखाच आपल्या हातांचा लॉरीच्या छातीवर छक्का देऊन तिने त्यांना दूर केले, आणि आसनभ्रष्ट होऊन नि आपल्या पायांवर तोल कसाबसा सावरीत लॉरीची स्वारीहि मागील भिंतीच्या आश्रयाने आपली पुच्छगति कशीबशी थांबवीत असतानाच त्यांच्या मनात आले. “बाप रे! काय प्रचंड आहे हे प्रकरण!” आणि तशा स्थितीतहि त्यांना थोडी मौज वाटली.

“बघता काय असे मुडद्यासारखे सारे!” आता आत आलेल्या नोकरांवर डोळे गरगरवीत तो लाल बावटा कडाडला. “चला निघा सारे आणि घेऊन या काही तरी, मुर्दाड मेले. बघता रे काय माझ्याकडे? काय जखीणबिखीण वाटले का काय तुम्हाला मी? चला, उलथा इथून लौकर आणि काही कांदा बिंदा नि गार पाणी या घेऊन धावत. नाही तर पहा माझ्याशीच गाठ आहे!”

कडक लक्ष्मीच्या त्या कडकडण्याबरोबर धावतपळतच सारेजण ते ते जिन्नस आणण्यासाठी खोलीबाहेर पडले. आणि तिनेहि मग अतिशय हळुवारपणे त्या मूर्च्छित बालिकेला आपल्या हातांत अलगद उचलून जवळच्याच कोंचावर नेऊन

निजविले, आणि अतिशय कोमलपणे तिच्या संतप्त मस्तकावरून हात फिरवीत, नि तिच्या गळ्याजवळील कपडे सैल करीत, तोंडावर हळूहळू फुंकरीत “माझी बाई ती! काय झालं माझ्या बाईला!” असं मोठ्या प्रेमळपणे पुटपुटत, तिला सावध करण्याचे प्रयत्न करण्यास सुरुवात केली.

“आणि तुम्ही हो!” लॉरींकडे वळून रागाने डोळे गरगरवीत तिने विचारले; “ही काय तुमची मेली सांगण्याची रीत की काय, इतकी पोरीला अगदी घाबरून टाकलीत ती? बघा, बघा आपले प्रताप, कशी प्रेतासारखी पांढरी फटक पडली आहे माझी बाई ती! आणि म्हणे मी बँकर. अहाहा, दिवे ओंवाळा!”

काहीच उत्तर न देता गरीब बिचारे लॉरी तिच्याकडे नि त्या मूर्च्छित बालिकेकडे आळीपाळीने पहात स्वस्थ उभे होते. इतक्या वेळांत नोकरांनी आत आणलेल्या पाण्याच्या आणि स्मेलिंग सॉल्टच्या मदतीने ती बालिकाही आता हळूहळू शुद्धीवर येत होती आणि ती कडक लक्ष्मीही तिच्याकडे मोठ्या वत्सलतेने पहात आपल्या खांद्याशी तिचे मस्तक धरून तिला हळूहळू थोपटीत बसली होती.

“बरं दिसतं आहे आता नाही थोडं?” लॉरींनी विचारले.

“पण तुम्ही काय दिवे लावलेत त्यांत? माझी बाई ती!”

“मला वाटतं, आपणही मिस मॅनेटबरोबर फ्रान्सला येणार असाल नाही?” परत एकवार लॉरींनी जरा थांबून नम्रपणे विचारले.

“नाहीतर कशाला आले असते इथे आदळायला!” उत्तरादाखल आवाज आला. “काय वाटतं तुम्हाला?”

पण त्यांना काय वाटत होतं ते सांगण्याच्या भरीस न पडता, त्या बालिकेला आता शांत झोप लागते आहे हे पाहून लॉरींनी तिथून हळूच काढता पाय घेतला.

अगदी दुकानाच्या दारासमोरच दारूचे ते भले मोठे पिंप खाली पडून पार छिन्नविच्छिन्न झाले होते! जणू काय इतक्या दिवसांच्या सतत मद्यपानामुळे